

Liturgijsko-teološko utemeljenje homilije

ZVONKO PAŽIN*

UDK: 251:264
264:251
Pregledni rad
Primljeno:
30. rujna 2010.

Sažetak: Autor donosi liturgijsko teološko utemeljenje homilije. Na osnovi biblijskih tekstova, crkvene tradicije i recentnih crkvenih dokumenata, autor u prvomu dijelu pokazuje kako bogoslužni čin podjednako čine i riječ i čin (tj. liturgijski znak). U drugomu se dijelu razlaže posebno mjesto bogoslužja riječi u samom bogoslužju: riječ naviješta ono što se u bogoslužnom činu otajstveno događa: bez riječi Božje otajstveno znak bi se mogao shvatiti kao magijski čin. U trećemu se dijelu sustavno razlaže mjesto homilije u sklopu bogoslužja riječi, a onda i u samom bogoslužju. Sveto pismo, crkvena predaja, a osobito dokumenti nastali nakon Drugoga vatikanskog sabora naglašavaju da je homilija konstitutivni dio bogoslužja riječi i bogoslužja kao takvog. Ona se treba prvenstveno temeljiti na naviještenoj Božjoj riječi, pa i onda kada se sustavno želi tumačiti istine vjere. Na koncu se daju neke konkretne sugestije kako homiliju dobro pripremiti i postaviti.

Gljučne riječi: Bogoslužje, bogoslužje riječi, homilija, propovijed, propovjednik, Lekcionar, Misal.

Uvod

Riječ homilija grčkoga je podrijetla. *Homilos* znači mnoštvo ljudi, pa prema tomu, *homileo* znači govoriti mnoštvu, (raspravljati) družiti se, a *homilia* znači priopćavanje.¹ U kršćanstvu homilija postaje termin koji označava tumačenje Božje riječi u bogoslužju. Iako, po sebi, homilija ne pretpostavlja dijalog, odnosno razgovor, ona se ipak tako izvodi kao da se radi o razgovoru. Homilija, dakle, ne bi trebala izgledati kao izlaganje ili predavanje.² Međutim,

* Izv. prof. dr. sc.
Zvonko Pažin, Katolički
bogoslovni fakultet u
Đakovu Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17, p.p. 54,
31400 Đakovo, Hrvatska,
zvonko.pazin@os.t-com.hr

¹ Usp. R. AMERL, *Grčko-hrvatski rječnik*, HEBD, Zagreb, 2000., str. 128.

² Usp. C. GIRAUDO, *Aiutare l'assemblea ad ascoltare la parola. Natura e finalità dell'omelia liturgica*, u: *Rivista liturgica* 95(2008.)6, str. 981.-1000., ovdje: 981.

etimologija riječi homilija ne daje nužno odgovor na pitanje što je ona i kakva bi trebala biti. Jedan duhovit recept veli da je za dobru homiliju potrebno troje: *prvo*, da svećenik ima što reći, *drugo*, da to kaže i *treće*, da stane kad to bude izrekao. Tako jednostavno i – istinito. Međutim, kako to primijeniti na homiliju koju trebamo u nedjelju održati? Vjernici u velikoj mjeri vrjednuju cijelo bogoslužje upravo po homiliji. Svećenik je tu najviše izložen. Htio bih prvenstveno razložiti teološko-liturgijsko utemeljenje homilije, odnosno pokazati koje je njezino mjesto u bogoslužju i u otajstvu Kristova spasenja što se među nama ostvaruje. Da bismo mogli govoriti o kvaliteti homilije, potrebno je prethodno uočiti njezine bitne značajke. U prvomu ćemo se dijelu ukratko prisjetiti na to kako se u bogoslužju – koje se sastoji od riječi i čina – ostvaruje Kristovo spasenje. U drugomu ćemo dijelu pokazati koje je specifično mjesto Božje riječi u bogoslužju, da bismo u trećemu dijelu vidjeli značenje i ulogu liturgijsko-teološkoga utemeljenja homilije u sklopu bogoslužja riječi i cjelokupnoga bogoslužja.

A. BOGOSLUŽJE KAO RIJEČ I ČIN KOJI SE PRETAČU U ŽIVOT

Koje značenje ima obred, odnosno, kršćansko bogoslužje?³ Naravno da bogoslužje nije puka zbirka kulturnih propisa i oblika, niti je ono samo obredno prisjećanje na davne događaje spasenja. Kršćanska je liturgija prvenstveno djelatni znak, što, onda, u sebi uključuje riječ ujedinjenu s obrednim činom. Kršćansko bogoslužje ponazočuje i ostvaruje *ovdje i sada* spasiteljsko djelo ostvareno po vazmenom otajstvu Kristove smrti i uskrsnuća. Tako Drugi vatikanski sabor naučava: *I kao što je radi toga (tj. radi našega spasenja, op. a.) Krist poslan od Oca, tako je i sam poslao apostole ispunjene Duhom Svetim, ne samo da propovijedajući evanđelje svemu stvorenju naviještaju kako nas je sin Božji svojom smrću i uskrsnućem oslobodio od vlasti sotone i smrti te nas prenio u Očevo kraljevstvo, nego i da to naviješteno djelo spasenja također izvršuju žrtvom i sakramentima, oko čega kruži sav liturgijski život (sed etiam ut, quod annuntiabant, opus salutis per Sacrificium et Sacramenta, circa quae tota vita liturgica vertit, exercerent).*⁴

Apostoli, dakle, imaju dvostruko poslanje: *naviještati* spasenje po vazmenom otajstvu Kristove smrti i uskrsnuća i to otajstvo spasenja *izvršavati* u bogoslužju. To su dva konstitutivna elementa koja čine jedan liturgijski čin u kojem se izvršava i

³ Usp. S. MARSILI, La liturgia, momento storico della salvezza, u: S. MARSILLI (prir.), *Anamnesis 1*, Marietti, 1974., str. 33.-156., ovdje: str. 103.-105; A. J. CHUPUNGO, Nozione di liturgia, u: A. J. CHUPUNGO (prir.), *Scientia liturgica*, 1, Piemme, Casale Monferrato, 1998., str. 17.-25., A. G. MARTIMORT, Principi della liturgia. Definizione e metodo, u: A. G. MARTIMORT (prir.), *La Chiesa in preghiera*, 1; Queriniana, Brescia, 1987., str. 23.-36., ovdje: str. 26.-30.; V. ZAGORAC, *Kristova svećenička služba*, KS, Zagreb, 1997., str. 9.-56.; A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, HILP, Zadar, ²1993., str. 11.-16.

⁴ *Konstitucija Drugoga vatikanskog sabora o svetoj liturgiji »Sacrosanctum concilium«* (= SC), KS, Zagreb, 2008.

dogaća Kristovo spasenje ovdje i sada. Slično govori i sadašnji Misal: *Misno slavlje, kao djelo Krista i hijerarhijski uređenoga Božjeg naroda, središte je svega kršćanskog života, kako za opću Crkvu, tako i za mjesnu, ali i za pojedine vjernike. (...) U njemu se, nadalje, tijekom godine otajstva okupljanja tako obnavljaju da se na neki način ponovno uprisutnjuju. Drugi pak sveti čini i sva djela kršćanskog života s njim su povezana, iz njega proviru i na nj su upućena.*⁵

Očito je, dakle, da svako bogoslužje, a poglavito euharistija, ostvaruje, ponazočuje, čini djelatnim Kristovo spasenjsko djelo u određenom trenutku i u određenoj zajednici. Upravo po bogoslužju Kristovo spasenje dotiče svakoga vjernika koji je dionik toga bogoslužja. Bez bogoslužja nema Crkve, bez bogoslužja Kristovo spasenje ne bi bilo djelatno u vremenu i u određenoj zajednici. Zbog toga je Isus učenicima naložio da to čine njemu na spomen (Lk 22,19). Zato su apostoli i prvi kršćani bili »postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama« (Dj 2,42).

B. SPECIFIČNO MJESTO BOŽJE RIJEČI U BOGOSLUŽJU

U svakom bogoslužju dva su osnovna elementa: riječ i čin. Riječ je bitno povezana sa samim liturgijskim znakom ili činom u užem smislu, kako to veli Augustin: »Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum«, tj. »tvarnoj osnovi pridolazi riječ, i nastaje sakrament«. ⁶ To je osobito vidljivo u euharistijskom slavlju. Opća uredba Rimskoga misala veli: *Misa se na neki način sastoji od dvaju dijelova: od liturgije riječi i euharistijske liturgije, koji su tako međusobno povezani da tvore jedan bogoštovni čin. U misi se, naime, pripravlja kako stol Božje riječi tako i Kristova tijela, s kojega vjernici primaju pouku i okrjepu.*⁷

Valja imati pred očima da je Sveto pismo oduvijek – a tako je to i danas – prvenstveno namijenjeno da bude navješćivano u zajednici vjernika, odnosno, osnovno mjesto Svetoga pisma upravo je bogoslužje. To je njegovo prirodno okruženje. Za razliku od okultnih i magijskih obreda, gdje se budno pazi da sudionici ne vide i ne razumiju što se zapravo zbiva, osnovna struktura kršćanskoga bogoslužnog čina uvijek uključuje riječ i čin. Riječ naviješta ono što se u činu zbiva, odnosno ostvaruje. Riječ daje smisao liturgijskom zbivanju. Evo neizostavnoga primjera iz židovske pashalne večere. Na početku obredne večere najmlađi član postavlja obredno pitanje: *Po čemu je različita ova noć od ostalih noći? Ostalih noći jedemo kvasno i beskvasno, a ove noći samo beskvasno. Ostalih noći jedemo razno bilje, a ove*

⁵ Rimski misal prerađen prema odluci svetog ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Opća uredba. Iz trećega tipskog izdanja, KS, Zagreb, 2004., (= OURM), br. 16.

⁶ In *Evangelium Johannis tractatus*, 80, 3. Citirano prema: *Katekizam Katoličke crkve*, HBK, GK, Zagreb, 1994., br. 1228., bilj. 28.

⁷ OURM, br. 28. Opća se uredba u ovom tekstu poziva na SC 56 koji to isto izražava gotovo istim riječima: »Dva dijela od kojih se misa sastoji, naime, bogoslužje riječi i euharistijsko bogoslužje, tako su usko među sobom povezana da tvore jedan bogoštovni čin.«

*noći gorko bilje. Ostalih noći ne umaćemo niti jedanput, ove noći dvaput. Ostalih noći jedemo uspravno ili sjedeći naslonjeni na lakat, ove noći svi smo naslonjeni.*⁸

Kao odgovor na to pitanje, slijedi duga pripovijest o izlasku Židova iz Egipta. Ta pripovijest, Hagada, uvijek je na govornom jeziku, jer je bitno da sudionici razumiju što se propovijeda. Kad pripovijedanje završi, slijedi obredna pashalna večera. Tako to dugo pripovijedanje o prvoj Pashi daje smisao obrednom blagovanju. Tako riječ i čin čine jedno bogoslužje.

Uvijek je tako u ekonomiji spasenja. Bog je rekao neka bude svjetlost – i to se zbilo. Isus je uzetomu čovjeku rekao: »Ustani, uzmi nosiljku i pođi kući!« – i uzeti je čovjek stvarno ustao i uzeo svoju nosiljku (Mt 9,6). Konačno, Isus je rekao: »Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje!« – i tako je bilo.

Upravo to se i danas događa u bogoslužju. Svećenik u bogoslužju krštenja prvo navijesti Božju riječ primjerice iz Ivanova evanđelja gdje Isus govori Nikodemu: »Ako se tko ne rodi iz vode i Duha, ne može ući u kraljevstvo Božje« (Iv 3,4). Zatim svećenik tu riječ razloži i protumači, a nakon toga obred prelazi u sam čin krštenja. Tako navještaj riječi i samo krštenje predstavljaju jedan liturgijski čin. Pismo je trajni navještaj spasenja, a bogoslužni čin, zajedno s navještajem Riječi, trajno vršenje djela spasenja. Liturgija je, zapravo, riječ koja se slavi.⁹ Štoviše, Papinska biblijska komisija naglašava kako se biblijski tekstovi tek u liturgiji (ponajpače u euharistiji) savršeno aktualiziraju.¹⁰ Jednostavno rečeno, ono što se u službi riječi naviješta, to se ostvaruje u otajstvenom znaku.

Biskupska sinoda o Božjoj riječi u životu i poslanju Crkve od 5. do 26. listopada 2008. godine naglašava ključnu ulogu naviještanja Božje riječi u bogoslužju. Dokument ističe da je bogoslužje privilegirani prostor Božje riječi, te da se ta ista Božja riječ u bogoslužju i naviješta i ostvaruje: *Sinodski oci naglašavaju kako je liturgija privilegirani prostor u kojem se Božja riječ u punini izražava, bilo u slavlju sakramenata, bilo osobito u euharistiji, bilo u bogoslužju časova ili u liturgijskoj godini. Otajstvo spasenja pripovijedano u Svetomu pismu nalazi u liturgiji vlastito mjesto u kojem se ono naviješta, sluša i ostvaruje.*¹¹

O tomu veoma jasno progovara novi Lekcionar: *Mnogovrsno blago jedne te iste riječi Božje čudesno dolazi do izražaja u različitim slavljinama kao i u različitim vjernihkim skupovima koji u slavlju sudjeluju, bilo da se tijekom godine slavi spomen*

⁸ K. DA-DON, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Profil, Zagreb, 2004., str. 183. Usp. također: O. CA-RENA, *Cena pasquale ebraica per comunità cristiane*, Marietti, Casale Monferrato, 1980., str. 21.

⁹ Usp. R. L. DE ZAN, *Bibbia e liturgia*, u: A. J. CHUPUNGCO (prir.), *Scientia liturgica*, 1, Piemme, Casale Monferrato, 1998., str. 48.-66., ovdje 49.

¹⁰ Usp. PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, KS, Zagreb, 1995.

¹¹ Konačni popis propozicija koje su na završetku Sinode biskupi dali Papi na razmatranje, propozicija br. 14: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20081025_elenco-prop-finali_it.html od 3. rujna 2010. g.

Kristova otajstva u svojem vremenskom odvijanju, bilo da se slave sakramenti i sakramentali Crkve, bilo kad pojedini vjernici odgovaraju nutarnjem djelovanju Duha Svetoga. Tada naime samo liturgijsko slavlje, što se najtješnje prislanja uz Božju riječ i od nje dobiva snagu, postaje novim događajem, a ta se riječ obogaćuje novim tumačenjem i djelotvornošću. Tako u liturgiji Crkva vjerno slijedi onaj način čitanja i tumačenja Svetoga pisma kojemu je pribjegavao sam Krist, koji je polazeći od »danas« svojega događaja poticao produbljivanje svih pisama.¹²

Dakle, Lekcionar naglašava da *prvo*, samo liturgijsko slavlje dobiva snagu od Božje riječi, *drugo*, da se Božja riječ obogaćuje tumačenjem i, *treće*, da se po Božjoj riječi u bogoslužju posadašnjuje spasenje ostvareno u Kristu.

Sabor je naglasio važnost bogoslužja riječi, pa je zato odredio: *Da bi se vjernicima pripravio što bogatiji stol riječi Božje, neka se naširoko otvore biblijske riznice tako da se tijekom unaprijed utvrđenoga broja godina narodu pročita istaknutiji dio svetih Pisama (SC 51).*

Razumljivo je, stoga, da se liturgijska obnova Drugoga vatikanskog sabora u velikoj mjeri očitovala upravo u reformi službe riječi u svekolikom bogoslužju. Prisjetimo se: u prijesaborskoj liturgiji nije bilo službe riječi u bogoslužju sprovoda, krštenja, bolesničkoga pomazanja, kao ni u blagoslovima. Osim toga, u starom Misalu za nedjelje bio je predviđen tek jednogodišnji krug biblijskih čitanja (s tim da su bila samo dva čitanja: redovito je to bila poslanica i evanđelje), a samo je korizma, vazmena, duhovska i božićna osmina imala vlastita čitanja. Danas je za svako bogoslužje predviđena služba riječi. To je velebni plod Drugoga vatikanskog sabora. Mnogi su liturgičari mišljenja da je liturgijska reforma najbolje uspjela upravo u reformi liturgijskih čitanja.

C. MJESTO HOMILIJE U BOGOSLUŽJU RIJEČI

1. Homilija – dio liturgijskoga čina, dio otajstvenoga događanja

Što je, zapravo, homilija, i koja je njezina otajstvena snaga? Pogledat ćemo njezinu ulogu i značenje kako se iščitava iz Novoga zavjeta, i prakse prve Crkve, a zatim ćemo vidjeti što o njoj govore odgovarajući dokumenti crkvenoga učiteljstva, da bismo na koncu razmotrili kako se sve to odražava – ili bi se trebalo odražavati – na homiliji u današnjoj Crkvi.

1.1. NEKI PRIMJERI IZ NOVOGA ZAVJETA

Poznato je da se u Staromu zavjetu bogoslužje sinagoge razvilo zbog nemogućnosti vjernika da sudjeluju u hramskoj službi nakon što je hram bio razoren, a zadržalo

¹² Rimski misal preurađen prema odluci svetog ekumenskog sabora Drugoga vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Lekcionar. Prethodne napomene I., KS, Zagreb, 2007. (= PNL), br. 3.

se i nakon obnove hrama. To je bilo prvenstveno bogoslužje riječi i za nj se nije nužno tražila prisutnost svećenika. Čitala su se čitanja iz Petoknjžja i Proroka, pjevali su se psalmi, a nakon toga je slijedilo tumačenje, tzv. midraš.¹³ Svaki je muškarac to po sebi mogao.¹⁴ Evo primjera iz Novoga zavjeta: »U dan subotni ušli su u sinagogu i sjeli. Nakon čitanja Zakona i Proroka pošalju nadstojnici sinagoge k njima: 'Braćo, rekoše, ima li u vas koja riječ utjehe za narod, govorite!'« (Dj 13,14-b-15) U tom kontekstu možemo razumjeti propovijedanje u Novom zavjetu. Najbolji i temeljni primjer naviještene, protumačene i ostvarene Božje riječi jest Lk 4,16-22: *Dode Isus u Nazaret, gdje bijaše othranjen. I uđe po svom običaju na dan subotni u sinagogu te ustane čitati. Pruže mu Knjigu proroka Izaije. On razvije knjigu i nađe mjesto gdje stoji napisano: Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza! On me posla blagovjesnikom biti siromasima, proglasiti sužnjima oslobođenje, vid slijepima, na slobodu pustiti potlačene, proglasiti godinu milosti Gospodnje. Tada savi knjigu, vrati je poslužitelju i sjede. Oči svijuju u sinagogi bijahu uprte u njega. On im progovori: »Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima.« I svi su mu povlađivali i divili se milini riječi koje su tekle iz njegovih usta. Govorahu: »Nije li ovo sin Josipov?«*

Ovaj se tekst ponajčešće navodi kada se govori o homiliji. Isus čita drevno proštvo o Mesiji koji donosi spasenje. Odmah slijedi njegova sasvim kratka homilija. Veli Isus: »Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima.«¹⁵ Upravo to. To je osnovna, bitna i temeljna oznaka svakoga bogoslužja riječi. Kada se Riječ naviješta u zajednici vjernika, Bog u tom trenutku progovara upravo toj određenoj zajednici. Osim toga, riječ Božja, upravljena nekoć Božjemu narodu u određenom povijesnom kontekstu, ostvaruje se sada među slušateljima. To i jest ona osnova, bitna oznaka Svetoga pisma: da je uvijek živo i djelotvorno, baš kao što je Duh Sveti trajno prisutan i djelatan u Crkvi. Veli Poslanica Hebrejima: »Živa je, uistinu, Riječ Božja i djelotvorna; oštija je od svakoga dvosjekla mača; prodire dotle da dijeli dušu i duh, zglobove i moždinu te prosuđuje nakane i misli sreća.« (Heb 4,12)

I što čini onaj koji govori homiliju? Vidimo u Isusovu primjeru. Svojim Nazarećanima on zapravo želi reći da ta riječ proroka Izaije nije tek riječ izrečena onomu narodu u ono vrijeme kad je izgovorena ili napisana, nego da se ta riječ ostvaruje

¹³ To je bilo potrebno već i zbog toga što nisu svi mogli dobro razumjeti hebrejski pa je trebalo tumačiti.

¹⁴ Usp. M. RIGHETTI, *Manuale di storica liturgica*, 3. *La Messa. Commento storico-liturgico alla luce del Concilio Vaticano II*, str. 72.-74.; B. NEUNHEUSER, *Storia della liturgia attraverso le epoche culturali*, Edizioni liturgiche, Roma, 1977., str. 18.

¹⁵ Ovdje Luka navodi samo jednu Isusovu rečenicu koju shvaćamo kao homiliju. To, naravno, izgleda prekratko. Međutim, ako je Luka zapisao samo tu rečenicu, to ne znači da Isus nije i dulje govorio. U svakom slučaju, Nazarećani su jako dobro shvatili što je Isus htio reći rečenicom: »Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima.« Oni koji su njegovu riječ prihvatili, divili su mu se, a drugi su ga htjeli strmoglaviti.

sada, među njima. Mogli bismo pomisliti da je ovaj primjer ipak poseban, jedinstven, jer, naravno, prorok govori o onomu koji je pomazan, a Isus jest Krist-Pomazanik. Međutim, rekosmo, smisao naviještanja Božje riječi i jest u tomu da se ona primjeni, ostvari u zajednici kojoj je naviještena. Dakle, uloga je propovjednikova da tako razlaže Božju riječ da vjernici razumiju i prihvate da je to riječ njima upućena u tomu određenom trenutku, te da se odnosi na sve njih i na svakoga pojedinačno, već prema stanju njihove vjere, nade i ljubavi. Evo primjera. Sokrat je rekao da je njegova metoda izlaganja zapravo »majeutika«, tj. primaljska vještina koja ide zatim da pomogne slušatelju da sam »rodi« istinu.¹⁶ Propovjednik čini slično. Pomaže vjerniku da – snagom Duha, koji je u njemu samom po kršćanskim otajstvima, primijeni, posadašnji, uosobi sveti tekst koji je čuo.

Kao drugi primjer možemo uzeti onu zgodu kada je Isus s dvojicom učenika išao u Emaus (Lk 24,13-32). Tekst nam je poznat. Učenici ne razumiju što se to s Isusom dogodilo onih dana u Jeruzalemu. Smeteni su. I onda im Isus veli: »O bezumni i srca spora da vjerujete što god su proroci navijestili! Nije li trebalo da Krist sve to pretrpi te uđe u svoju slavu?« Zatim, veli tekst: »Počevši tada od Mojsija i svih proroka, protumači im što u svim Pismima ima o njemu.« To je homilija. Učenici su poznavali Sveto pismo. Znali su tekstove iz Mojsija i proroka. Međutim, učenici nisu razumjeli, zašto je Isus umro, niti su mogli prihvatiti da je Isus stvarno uskrsnuo. Ukratko, nisu vidjeli smisla u događajima koji su se zbili u Jeruzalemu onih dana. Zato im Isus, *polazeći upravo od starozavjetnih tekstova*, tumači sadašnji trenutak milosnoga Božjeg djelovanja i spasenja koje se u Kristu ostvarilo i ostvaruje. I, na koncu, Isus lomi kruh i – oni ga prepoznaju. Sva su tri elementa ovdje sadržana. *Prvo*, Isus polazi od riječi koja je već prije zapisana (počeo je od »Mojsija i proroka). *Drugo*, tu riječ Isus primjenjuje i ukazuje na to da se ona posadašnjuje ovdje i sada. *Treće*, to što je naviješteno i zatim aktualizirano, ostvaruje se u otajstvenom činu lomljenja kruha. To je ta Božja riječ koja je uvijek živa i uvijek djelotvorna u bogoslužju Crkve. Nije čudo da su na koncu svega toga učenici jedan drugomu ushićeno govorili: »Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma?«

Slično se dogodilo pri susretu đakona Filipa i Etiopljanina (Dj 8,26-38). Etiopljanin čita poznati odlomak iz Izaije proroka: »K'o ovcu na klanje odvedoše ga, k'o janje nijemo pred onim što ga striže on ne otvara svojih usta«. Tada Filip, »pošavši od toga Pisma« navješćuje Krista na kojega se te riječi odnose. To što je davno zapisano ostvarilo se tih dana u Jeruzalemu i, samo ako Etiopljanin prihvati, može se odnositi i na njega. I, kao u prethodnom primjeru, drevni biblijski tekst, posadašnji i aktualiziran ovdje i sada, baš za Etiopljanina, ostvaruje se u njegovu krštenju. Etiopljanin je, naime, prihvatio riječ i rekao: »Evo vode! Što prijeći da se

¹⁶ Usp. S. PLATZ, *Povijest filozofije I. Stari vijek: grčka i rimska filozofija*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2005., str. 75.-76.

krstim?« Kao što je nakon Pisma i tumačenja pisma učenicima na putu u Emaus slijedilo lomljenje kruha, tako ovdje nakon Pisma i njegova tumačenja slijedi krštenje po kojem se ostvaruje i dogotavljuje ono što je naviješteno i protumačeno.

1.2. POVIJESNI RAZVOJ

Homilija je bila bitan sadržaj kršćanske liturgije. Apostoli su se posvetili »posluživanju riječi« (Dj 6,4). U sklopu euharistije apostoli su uvijek poučavali, kako već stoji u onom poznatom odlomku: »U prvi dan tjedna, kad se sabrasmo lomiti kruh, Pavao im govoraše i kako je sutradan kanio otputovati, probesjedi sve do ponoći« (Dj 20,7). Najraniji kršćanski spisi svjedoče o propovijedanju apostola i njihovih nasljednika. Tako npr. u spisu Didahe s početka 2. st. veli se: *Dijete moje, onoga koji ti govori Riječ Božju spominji se danju i noću, i časti ga kao Gospodina; jer gdje se Gospodnja vlast (he kiriotēs) propovijeda, ondje je Gospodin.* (br. 4,1)¹⁷

U Apologiji sv. Justina opisana je homilija u sklopu euharistijskoga slavlja: *A u dan zvan dan sunca drži se zajednički sastanak svih, bilo da borave u gradu ili na selu. Koliko već ima vremena, čitaju se spomen-zapisi apostolâ i knjige proročke. Nato, kad čitač prestane, predstojnik nas opomene i potakne živom riječju da se ugledamo u one primjere. Zatim se dižemo svi zajedno i molimo molitve. A poslije molitava, kako već rekosmo, donese se kruh, vino i voda, a predstojnik upravi Bogu molitve i zahvale iz dna duše. A narod odobravajući klikne: Amen. Od euharistijske se hrane svakome dijeli i svatko prima, a nenazočnima se šalje po đakonima.*¹⁸

Vidimo u ovomu tekstu da predstojnik govori živom riječju, ali na osnovu naviještene Božje riječi iz Staroga zavjeta (»knjige proročke«) i Novoga zavjeta (»spomen-spisi apostola«). Nadalje, svi su crkveni oci poznati kao propovjednici. Međutim, tijekom vremena homilija gubi svoje osnovno obilježje – da tumači Božju riječ, pa čak gubi i svoje prirodno mjesto u bogoslužju. Tako u istočnoj liturgiji ona se više ne drži poslije evanđelja. Tako sadašnja bizantska liturgija ne govori ništa o homiliji poslije propovijedi.¹⁹

¹⁷ Prijevod spisa Didahe preuzet iz: T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, sv. I., KS, Zagreb, 1976., str. 47.

¹⁸ Prva Apologija, 66.-67., u: *Časoslov Rimskog obreda*, 2, KS, Zagreb, 1984., str. 510.-511. (= PG 6,427.-431.).

¹⁹ Usp. *Božanstvene liturgije. Preveo Arhim. Dr. Justin Popović*, Beograd, 1978., str. 38. Naime, na kršćanskom se Istoku liturgija (pogotovo euharistijsko slavlje) drži toliko uzvišenom, nebeskom i anđeoskom, tako da se smatra da bi je ljudska riječ u homiliji poremetila, okrnjila. Upravo u tom smislu ide jedno pučko obrazloženje zašto se homilija ne drži na njezinu izvornom mjestu, tj. nakon što se navijesti evanđelje: usp. Razmatranje božanstvene liturgije u: *Crkva. Kalendar pravoslavne patrijaršije*, Beograd, 1986., str.18: »U prva hrišćanska vremena ovde [nakon što se navijesti evanđelje, op. a.] je obično bilo mesto propovedi: objašnjavalo se i tumačilo pročitano Evanđelje. Ali pošto se danas govore propovedi često na druge tekstove i ne služe uvek objašnjavanju pročitano Evanđelja, da se ne bi remetio skladni poredak i povezanost sveštene liturgije, propoved je prenetna na završetak liturgije.«

Zanimljivo je da naši grkokatolici u istu liturgiju sv. Ivana Zlatoustog stavljaju homiliju na njezino izvorno mjesto – poslije evanđelja.²⁰

I na Zapadu je homilija tijekom povijesti sve više gubila svoje značenje. Smatrala se nekim umetkom u misu. Ako je bila poslije evanđelja, svećenik bi skinuo misnicu te bi se u albi i štoli uspeo na propovjedaonicu, pozdravio puk s »Hvaljen Isus i Marija« i prekrizio se riječima: »U ime Oca i Sina i Duha Svetoga.« Na koncu propovijedi bi to isto ponovio. Bilo je, dakle, očito, da propovijed ne spada u misu, što je još očitije bilo ako se ona držala prije mise ili pak na koncu. Koji put su se umjesto propovijedi čitale biskupove poslanice.²¹ U drugim prigodama, propovijedi su bile posve nevezane uz misu.²² Zanimljivo je da se u redu mise u misalima do Drugoga vatikanskog sabora homilija uopće nije spominjala. U *Rubricae generales* se do 1962. g. tek stidljivo reklo: »Si autem sit praedicandum.«²³ Zadnje izdanje prije Sabora (1962.) ipak veli: »Post Evangelium, praesertim in dominicis et diebus festis de praecepto, habeatur, iuxta opportunitatem, brevis homilia ad populum.«²⁴

Spomenimo ukratko da u reformiranim, protestantskim zajednicama propovijed ima bitno drugačije značenje. Ona tumači Božju riječ, naviješta evanđelje, ali ona nije dio bogoslužja u našem smislu, jer joj, po našem shvaćanju, nedostaje onaj drugi bitni dio – čin, ostvarenje. Ako smo, tijekom povijesti, u Katoličkoj crkvi zanemarili Božju riječ, odnosno njezino razlaganje i tumačenje u korist sakramentalnih slavlja, u protestantskim je zajednicama snažno naglašena Božja riječ, ali bez sakramentalnoga slavlja.

²⁰ *Liturgikon. Red svete i božanske liturgije*, Zagreb, 1999., str. 67.

²¹ Spomenimo kao primjer korizmene poslanice biskupa Strossmayera objavljivane u više godišta »Glasnika đakovačke i srijemske biskupije«. Te su poslanice sustavno obrađivale teme iz katekizma. Župnici su ih u nastavcima čitali tijekom čitave korizme. Spomenimo samo prve dvije korizmene poslanice objavljene u prva dva godišta *Glasnika Đakovačke i Srijemske biskupije*: 1/3 (1873.) str. 17.-24. (O braku, rastavi); 2/3 (1874.), str. 17.-24. (O pripravi za Uskrs).

²² Tako su se u gradovima upriličivale korizmene propovijedi. Bile su redovito navečer, vezane uz neku pobožnost (jer su mise mogle biti samo prije podne). I one su bile, naravno, tematske. Slično je bilo i s propovijedima u sklopu pučkih misija.

²³ Ovdje se ne upotrebljava riječ homilija, nego »praedicare«, »concinio«, ili »sermo«. Usp. *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum, S Pii V pontificis maximi iussu editum, aliorum pontificum cura recognitum a Pio X reformatum et benedicti XV auctoritate vulgatum*, Marietti, Taurini – Romae, 1949., str. XXXVII., a prvo izdanje Tridentskog misala nema ni to. Usp. *Missale Romanum, Editio Princeps (1570)*, (a cura di M. Sodi – A. M. TRIACCA), Libreria Editrice Vaticana 1998., str. 13.

²⁴ Usput, kad je svećenik i htio propovijedati na osnovi čitanja, bilo je to puno teže nego danas. Prije reforme postojao je samo jednogodišnji krug nedjeljnih čitanja, a čitala se samo poslanica i evanđelje (dakle, jedno čitanje manje nego danas).

1.3. UČITELJSTVO

Govoreći o živoj prisutnosti Kristovoj u liturgiji, SC 7 ovako progovara o naviještaju Božje riječi u bogoslužju: »Prisutan je (Krist) u svojoj riječi jer on govori kad se u Crkvi čita Sveto pismo.« Na koncu zaključuje: »Svako je liturgijsko slavlje (...) u najizvršnijem smislu sveto djelo čijom djelotvornosti gledom na isti naslov i isti stupanj nije ravno ni jedno drugo djelo Crkve.«²⁵

Govoreći pak o homiliji – kao integralnom dijelu liturgijskoga čina – dokumenti crkvenoga učiteljstva ističu njezino značenje i njezinu narav. Tako Sabor veli da je za »službu sakramenata potrebno propovijedanje riječi, budući da su to sakramenti vjere koja se iz riječi rađa i njome se hrani.«²⁶ Još prije izlaska obnovljenoga Misala 1970. godine, i drugi dokumenti ističu važnost homilije. Tako oni, između ostaloga, naglašavaju da se homilija treba temeljiti na svetom tekstu, te da ona podrazumijeva tumačenje nekog vida Svetoga pisma ili pak drugih tekstova iz Misala.²⁷ Naglašava se, osim toga, da puk *ima pravo* hraniti se naviještanjem i tumačenjem Božje riječi.²⁸ Važeći Misal posve je u skladu s ovim dokumentima kada izrijekom tvrdi da je homilija dio bogoslužja. Ona treba tumačiti Božju riječ ili pak neki dio iz Ordinarija mise. *Homilija je dio liturgije i veoma se preporučuje, posebno kao hrana kršćanskom životu. Ona treba da tumači neki vidik čitanja Svetoga pisma ili koji drugi tekst iz ordinarija ili proprija mise dana, vodeći računa o otajstvu koje se slavi ili o posebnim potrebama slušača (OURM, br. 65).*²⁹

²⁵ Usp. također SC 24: »U liturgijskom je slavlju od najveće važnosti Sveto pismo. Iz njega se čitaju čitanja i tumače u homiliji; (...) Stoga se za obnovu, napredak i prilagodbu svete liturgije mora promicati onaj srdačan i živ osjećaj za Sveto pismo, o kojemu svjedoči časna predaja kako istočnih, tako i zapadnih obreda.«

²⁶ *Dekret Drugog vatikanskog sabora o službi i životu prezbitera »Presbyterorum ordinis«* (= PO), KS, Zagreb, 2008., br. 4. Usp. također PNL, br. 10.

²⁷ »Pod imenom homilija podrazumijeva se, počevši od svetoga teksta, tumačenje nekog vida Svetoga pisma ili drugih tekstova ordinarija ili proprija mise dana, vodeći računa o otajstvu koje se slavi ili posebnim potrebama slušača«: KONGREGACIJA OBREDA (priredilo Vijeće za provedbu Konstitucije o svetoj liturgiji) *Inter oecumenici*, (od 7. ožujka 1965.), br. 54 u: R. KACZYNSKI (prir.), *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, Marietti, 1976., br. 252. Usp. također: SVETI ZBOR ZA BOGOŠTOVLJE (5. IX. 1970.), *Liturgicae instaurationes*, (5. rujna 1970.), 2a, u: R. KACZYNSKI (prir.), *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, br. 2175.

²⁸ Usp. KONGREGACIJA OBREDA (priredilo Vijeće za provedbu Konstitucije o svetoj liturgiji) *Eucharisticum mysterium* (od 25. svibnja 1965.) br. 20 u: R. KACZYNSKI (prir.), *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, br. 918.

²⁹ Dok spomenuti dokumenti učiteljstva govore kako homilija treba razlagati bilo Božju riječ naviještenu u bogoslužju, bilo koji drugi tekst »iz ordinarija ili proprija mise dana«, naša Biskupijska sinoda hrabro umeće još jedan element: svećenik bi trebao uz Božju riječ i nauk Crkve također tumačiti socijalni nauk Crkve: »Prezbiter koji predvodi euharistijsko slavlje treba se truditi ozbiljno pripremiti homiliju, u njoj tumačiti Božju riječ, otajstva vjere i načela socijalnoga nauka Crkve. Homilija je povlašteno mjesto ostvarenja učiteljske službe u Crkvi. Vjernike dovodi do susreta s Božjom riječju i osobnoga odgovora na tu Riječ«: *Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2008., br. 348.

Slično govori i Katekizam Katoličke crkve:³⁰ *Biskupi, s prezbiterima, svojim suradnicima, »imaju prvenstvenu zadaću da svima naviještaju Božje evanđelje« (PO 4) po odredbi Gospodnjoj. Oni su »glasnici vjere, koji dovode Kristu nove učenike, i autentični učitelji« apostolske vjere »obdareni Kristovom vlašću« (LG 25).*

Već spomenuta Biskupska sinoda naglašava da je homilija nužna da bi se ostvarilo Kristovo otajstvo u zajednici vjernika koja slavi liturgiju.: »Homilija čini da se aktualizira naviještena Riječ: 'Danas se ispunilo ovo Pismo što vam još odzvanja u ušima' (Lk 4,21).«³¹

Za nas je svakako osobito zanimljivo ono što o homiliji govori važeći Lekcionar: *Homilijom se tijekom liturgijske godine iz svetog teksta vjernicima tumače otajstva vjere i pravila za kršćanski život. Stoga se kao dio liturgije riječi češće preporučuje, osobito počevši od Konstitucije o svetoj liturgiji Drugog vatikanskog sabora, a u nekim se slučajevima i propisuje. Redovito je drži onaj koji predsjedava. Homilija u misnom slavlju ide za tim da naviještena Božja riječ zajedno s euharistijskom liturgijom postane »gotovo proglas čudesnih djela Božjih u povijesti spasenja ili u otajstvu Kristovu«. Naime, Kristovo vazmeno otajstvo što se navješćuje u čitanjima i u homiliji vrši se po misnoj žrtvi. A Krist je uvijek nazočan i djeluje u propovijedanju svoje Crkve.*

Stoga homilija, bilo da tumači proglašenu riječ Svetoga pisma bilo koji drugi liturgijski tekst, treba da privodi zajednicu vjernika k djelotvornoj proslavi euharistije da »životom vrše što su vjerom prihvatili«. Tim živim izlaganjem Božja riječ koja se čita i sva crkvena slavlja mogu postići veću djelotvornost ako je homilija doista plod razmatranja, prikladno pripravljena, ni preduga ni prekratka te ako se u njoj vodi računa o svim nazočnima, pa i djeci i neobrazovanima.

U suslavljenju homiliju obično drži glavni slavitelj ili jedan od suslavitelja. U propisane dane, to jest u nedjelje i zapovjedne blagdane, pa i u večernjim misama prethodnoga dana homilija se mora držati u svim misama kod kojih se skuplja narod. Homiliju treba držati i u misama s djecom kao i s posebnim skupinama. (PNL 24)

Važno je iz ovog teksta zapaziti slijedeće.

Prvo. Izrijekom se veli da je homilija dio »liturgije riječi«, a samim time i konstitutivni dio cjelokupnoga bogoslužja. Jasno se veli: »Kristovo vazmeno otajstvo što se navješćuje u čitanjima i u homiliji vrši se po misnoj žrtvi.« Homilija je u funkciji ostvarivanja Kristova otajstva u zajednici vjernika! Ono što se Riječi naviješta,

³⁰ *Katekizam Katoličke crkve*, br. 888.

³¹ Konačni popis propozicija, koje su na završetku Sinode biskupi dali Papi na razmatranje, propozicija br. 15: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20081025_elenco-prop-finali_it.html od 3. rujna 2010. g.

to sakramentalnom znaku ostvaruje.³² Ono što vrijedi za navještaj riječi, vrijedi i za homiliju. Prezbyter razlaže i aktualizira riječ koju stavlja u kontekst određene zajednice u tom određenom trenutku, da bi se onda ta riječ u otajstvenom znaku među njima i ostvarila. Tako je homilija *sastavni, integralni dio otajstvenoga slavlja* (SC 52).³³ Prema tomu, homilija je po svojoj naravi dio bogoslužja, po svojoj naravi ona je dio ostvarivanja Kristova spasenja, homilija je sve to ne zbog toga što bi to nadležna crkvena vlast tako proglasila, nego zato što je ona to po sebi. Ona pripada u onu nepromjenjivu Predaju.

Drugo. Otajstva vjere i pravila za kršćanski život vjernicima se tumače »iz svetoga teksta«. Dakle, ako je u pitanju nauk Crkve koji se želi sustavno izlagati, valja se uvijek temeljiti na naviještenom svetomu tekstu.

Treće. Upravo zbog njezine silne važnosti, bitno je da homilija bude »plod razmatranja« i »prikladno pripravljena«.

Četvrto. Homilija je sastavni dio službe riječi i cijeloga bogoslužja. Zato je treba obvezatno držati u sve nedjelje i zapovijedane blagdane, pa i »u svim misama kod kojih se skuplja narod«.

Peto. Homilija spada na zaređenoga službenika. On je tu nenadomjestiv. Naviještati i razlagati Božju riječ konstitutivni je dio njegove službe, njegova poslanja, bez obzira što bi neki vještiji nezaređeni službenik mogao i skladnije govoriti. Dobro je u tomu kontekstu podsjetiti da Opća uredba Rimskoga misala izrijekom propisuje da je homilija u misi pridržana samo zaređenom službeniku.³⁴

³² Usp. M. RIGHETTI, *Manuale di storica liturgica, 3. La Messa. Commento storico-liturgico alla luce del Concilio Vaticano II*, str. 227.-280.; V. ZAGORAC, *Kristova otajstva*, KS, Zagreb, 1998., str. 88.-96.; S. MARSILI, La liturgia, momento storico della salvezza, u: S. MARSILI (prir.), *Anamnesis 1*, Marietti, 1974., str. 33.-156., ovdje str. 102; D. N. POWER, Teologia della celebrazione eucaristica, u: A. J. CHUPUNGCO (prir.), *Scientia liturgica, 1*, Piemme, Casale Monferrato, 1998., str. 334.-385., ovdje: str. 374.-376.; R. CABIÉ, L'eucaristia, u: A. G. MARTIMORT (prir.), *La Chiesa in preghiera, 2*; Queriniana, Brescia, 1985., str. 229.-241.; P. BAŠIĆ, *Slaviti euharistiju po Misalu Pavla Šestoga*, Provincijalat franjevac trećoređaca, Zagreb, 1992., str. 15.-47.; C. GIRAUDO, Aiutare l'assemblea ad ascoltare la parola. Natura e finalità dell'omelia liturgica, u: *Rivista liturgica* 95(2008).6, str. 981.-1000., ovdje: 995.-997.; C. CIBIEN, L'omileta: tra l'ascolto di dio e le attese del popolo. Alla ricerca delle basi di questo ministero, u: *Rivista liturgica* 95(2008).6, str. 1043.-1054. F. MAGNANI, Il luogo della predicazione omiletica: per una partecipazione attiva al mistero celebrato, u: *Rivista liturgica* 95(2008).6, str. 1083.-1097.

³³ Usp. još: R. ZERFASS, *Grundkurs Predigt 1. Spruchpredigt*, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1987., str. 24.-25.

³⁴ »Homiliju neka redovito drži sam svećenik slavitelj, ili neka je prepusti svećeniku suslavitelju, ili katkad – ako je prikladno – i đakonu, ali nikada laiku. U posebnim slučajevima, iz opravdana razloga, homiliju može držati biskup ili prezbyter koji je prisutan u slavlju, a ne može koncelebrirati.« Usp. OURM br. 66. Evo primjera iz života: odgajateljica u vrtiću može biti vrlo stručna, sposobna, puna ljubavi prema djeci i posve predana svojoj službi. Međutim, uza sve njezine kvalitete i kvalifikacije, za dijete je majka nenadomjestiva. Tako je svećenik i drugi zaređeni službenik navjestitelj i služba naviještanja evanđelja u bogoslužju jednostavno je njegova privilegirana zadaća.

Pitajmo se: ako svećenik nije kadar slaviti otajstva, naviještati i tumačiti riječ, koji je onda uopće smisao njegove službe? Ako veli da se zbog drugih obveza nije mogao pripremiti za propovijed, onda – prema učiteljstvu Crkve – on je pobrkao prioritete. Svećenik *prvenstveno* slavi otajstva te naviješta i tumači riječ.

2. Homilija – jedna od temeljnih zadaća zaređenoga službenika

Već je više puta rečeno da je osnovna zadaća zaređenoga službenika naviještati riječ i slaviti otajstva.³⁵ Kad je u pitanju obveza naviještanja i tumačenja riječi, najprikladnije je pogledati što o tomu ima u ređenju biskupa, prezbitera i đakona. Tako se u homiliji u ređenju biskupa veli: »Isus Krist je poslao u svijet dvanaest apostola, da ispunjeni silom Duha Svetoga, propovijedaju evanđelje (...) Propovijedaj u zgodno i nezgodno vrijeme.«³⁶ Slično je i u homiliji ređenja prezbitera³⁷ i đakona.³⁸ U ređenju je uvijek prisutno pitanje o spremnosti kandidata da naviješta i propovijeda evanđelje, kao primjerice u ređenju prezbitera: »Hoćeš li dostojno i mudro obavljati službu riječi u propovijedanju evanđelja i izlaganju katoličke vjere?«³⁹ U posvetnoj molitvi kod prezbiterskoga ređenja opet se spominje služba propovijedanja: »Bio valjan suradnik našega reda, da njegovim propovijedanjem riječi evanđelja, milošću Duha Svetoga, urode plodom u srcima ljudi i dopru do na kraj zemlje« (RP 159). U biskupskom ređenju kandidatu se polaže evanđelistar na glavu (RP 46), da bi se kasnije novozaređenom biskupu predao u ruke uz riječi: »Primi evanđelje i propovijedaj riječ Božju sa svom strpljivošću i poukom.« (RP 50)⁴⁰ Dakle, prema starodrevnom, a i sada važećem obredu ređenja biskupa, prezbitera i đakona, snažno je naglašena njihova zadaća naviještanja i propovijedanja i ta se zadaća smatra konstitutivnim dijelom njihova zvanja i poslanja u bogoslužju Crkve.

³⁵ *Christus Dominus. Dekret Drugog vatikanskog sabora o pastirskoj službi biskupa u Crkvi* (=CD), br. 12: »U obavljanju svoje naučiteljske službe neka ljudima naviještaju Kristovo evanđelje – to se ističe među poglavitim zadaćama biskupa...«; PO 4: »Prezbiteri kao suradnici biskupa u prvom redu imaju dužnost da svima navješćuju Božje evanđelje te tako utemeljuju i uvećavaju Božji narod izvršujući Gospodnji nalog: 'Idući po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svemu stvorenju'« (Mk 16,15).

³⁶ *Rimski pontifikal prerađen odlukom svetog sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Ređenje biskupa, prezbitera i đakona*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000. (= RP), br. 39.

³⁷ »Bit će posvećen za pravoga svećenika Novoga zavjeta da propovijeda evanđelje« (RP 151).

³⁸ »Navješćivat će evanđelje... Đakonu će »biti dužnost da potiče i one koji ne vjeruju i one koji vjeruju, da ih poučava u svetom nauku...« (RP 227).

³⁹ Prezbitersko ređenje, RP 152. Slično za ređenje biskupa: »Hoćeš li vjerno i ustrajno propovijedati Kristovo evanđelje?« (RP 40) i đakona: »Hoćeš li otajstvo vjere, kako veli Apostol, čuvati u čistoj savjesti i tu vjeru propovijedati riječju i djelom prema evanđelju i crkvenoj predaji?« (RP 228)

⁴⁰ I novozaređenom đakonu svečano se predaje evanđelistar uz riječi: »Primi Kristovo evanđelje kojemu si postao navjestitelj. Nastoj vjerovati što pročitaš, učiti što uzvjeruješ, živjeti što učiš« (RP 238).

Dvije su temeljne i osnovne zadaće biskupa, prezbitera i đakona: naviještati evanđelje i slaviti otajstva. Snažna je Pavlova izjava: »Jao meni ako evanđelja ne navješćujem!« (1 Kor 19,16). Čemu bi se svećenik više trebao posvetiti nego ovim dvjema zadaćama? Koji je to trkač koji ne trči ili pjevač koji ne pjeva, koji je to prezbiter koji ne naviješta i ne tumači riječ? Zato zgodno veli Jeremija: »Svećeniku ne može nestati Zakona, ni mudrome savjeta, ni proroku besjede« (Jer 18,18). Možemo se nadati da je to duboko urezano u srce svakoga svećenika.

3. Pripravljanje homilije – studijem i razmatranjem

Za homiliju se treba pripremiti. To se odnosi već na vrijeme pripreme za svećeništvo: *Puk ima pravo hraniti se u misi naviještanjem Božje riječi i njezinim tumačenjem (...) Neka se službenici na to pripravljaju prikladnim vježbama, osobito u sjemeništima i redovničkim kućama.*⁴¹

Kako dobro pripremiti homiliju? Na biskupskoj sinodi o Božjoj riječi u životu i poslanju Crkve od 5. do 26. listopada 2008. g. Anton Leichtfried, pomoćni biskup biskupije St. Pöltena, zgodno definira tri vrste problematične homilije. Ona je: a) sažetak biblijskih čitanja; ili b) sažetak nekog vida svakodnevnog života ili pak c) homilija koja nema veze ni s Biblijom ni sa svakodnevnim životom.⁴²

Čini mi se ključnim ono što Isus govori: »Dobar čovjek iz dobra blaga srca svojega iznosi dobro, a zao iz zla iznosi zlo. Ta iz obilja srca usta mu govore.« (Lk 6,45) Slično veli i psalam: (Pravednik) »uživa u Zakonu Jahvinu, o Zakonu njegovu misli dan i noć« (Ps 1,2) U tom smislu može biti vrlo ilustrativno svjedočanstvo sv. Grgura Velikog koji prekorava svoju rastresenost zbog naravi svoje pastirske službe: *Dok bijah u samostanu, uspijevao sam obuzdati jezik od dokonih stvari i gotovo stalno držati duh pri nakani molitve. No otkad podložih svoja leđa dušobrižničkom teretu, duh više nije sposoban biti neprestano sabran u sebi, jer je podijeljen na mnogo što.*⁴³

Ovo je doista zadivljujuće! Grgur veli da je – barem u samostanu – gotovo stalno držao duh pri nakani molitve. On tek iz skromnosti veli da se sve to bitno promijenilo s nastupom njegove papinske službe. Taj je čovjek disao s Božjom riječju i Božjim zakonom! Jasno je onda: kad bi taj čovjek progovorio, mogao se slušati odjek Isusovih riječi...

Uzmimo na primjer sv. Ivana Vianneya. Uz dužno poštovanje, on je bio čovjek koji je s mukom završio teološki studij. Kada danas u Časoslovu čitamo jednu njegovu

⁴¹ KONGREGACIJA OBREDA (priredilo Vijeće za provedbu Konstitucije o svetoj liturgiji) *Eucharisticum mysterium* br. 20 u: R. KACZYNSKI (prir.), *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, br. 918.

⁴² Usp. C. GIRAUDEO, *Aiutare l'assemblea ad ascoltare la parola*, str. 986.

⁴³ GRGUR VELIKI, Homilije, Knjiga 11,4-6, u: *Časoslov rimskog obreda*, 1039.-1040.

homiliju, ne bismo se baš zadivili tim tekstom. Međutim, kad uzmemo u obzir tko je i na koji način to izrekao, kad zamislimo kako su njegovi slušatelji dobro vidjeli, znali i osjetili kakav oduševljen i sjajan svećenik stoji pred njima, njima se ta homilija sigurno duboko urezala u srca. Baš kao što mi znamo itekako pamtiti nevjeste riječi naših roditelja. Važno je pripremiti se i biblijskom egzegezom, važno je upotrijebiti sva govornička pravila, ali – usudio bih se reći – najvažnije je s kojim marom, pripremom, uvjerenjem i ljubavlju svećenik drži homiliju.

Biskupska sinoda daje jednostavan i u isto vrijeme veoma mudar naputak kako se valja pripremiti za homiliju na osnovi svetoga teksta. Dok pripremlja homiliju, propovjednik treba samomu sebi postaviti tri pitanja: a) Što kažu naviještena čitanja? b) Što ona govore meni osobno i c) Što ona govore okupljenoj zajednici imajući pred očima prilike u kojima se trenutno nalazi?⁴⁴

Dok proučavamo biblijski tekst, potrebno je naravno razumjeti sve okolnosti u kojima je sveti tekst nastao. Međutim, valja uzeti u obzir da u ovom slučaju čista egzegeza nije dovoljna. Koji put, naime, sama liturgija naglašava neke dijelove biblijskoga odlomka. Zato se u PNL veli: *Mnogostruko blago jedne te iste riječi Božje čudesno dolazi do izražaja u različitim slavljinama kao i u različitim vjerničkim skupovima koja u slavlju sudjeluju. (br. 3) Stoga se jedan te isti tekst može čitati i upotrebljavati s različitih gledišta i u različitim liturgijskim prilikama i slavljinama liturgijske godine. To treba istaknuti u homiliji (bilješka 7).*

To isto čini i Novi zavjet kada opetovano govori: »A to se dogodilo da se ispuni pismo«. Evo za mene najljepšega primjera. *Kada dođoše do Isusa i vidješe da je već umro, ne prebiše mu golijeni, nego mu jedan od vojnika kopljem probode bok i odmah poteče krv i voda. Onaj koji je vidio svjedoči i istinito je svjedočanstvo njegovo. On zna da govori istinu da i vi vjerujete jer se to dogodilo da se ispuni Pismo: Nijedna mu se kost neće slomiti (Iv 19,33-36).*

Ivan u Isusu žrtvovanom na križu vidi pashalno janje. Naime, propisi za slavlje Pashe određivali su da se pashalnom janjetu ne smije slomiti ni jedna kost (Izl 12,46; Br 9,12). Dakle, jedna čisto obredna odredba iz Staroga zavjeta iščitava se sada kao najava spasenja koje se u Kristu očituje: on je pravo pashalno Janje koje uzima grijeh svijeta. Zato, nadalje, Ivan Krstitelj veli: »Evo Jaganjca Božjega koji odnosi grijeh svijeta!« (Iv 1,29), zato Pavao veli: »Već je žrtvovana Pasha naša, Krist« (1 Kor 5,7). Slično Matej Jeremijin tekst (31,15), koji govori o tugovanju zbog

⁴⁴ Konačni popis propozicija koje su na završetku Sinode biskupi dali Papi na razmatranje, propozicija br. 15: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20081025_elenco-prop-finali_it.html od 3. rujna 2010. g. Slično govori tekst koji je na istoj sinodi prethodio ovim propozicijama, tzv. *Relato post disceptationem*, br. 28. Inače, ovo trostruko pitanje prvi put je na Sinodi izrekao biskup Ricardo Blázquez Pérez iz Valladolida (Španjolska). Usp. C. GIRAUDO, *Aiutare l'assemblea ad ascoltare la parola*, str. 987.-988.

odlaska u prognanstvo, navodi kao proroštvo koje se ostvarilo u plaču majki zbog smrti njihove dječice koju je dao pobiti Herod u Betlehemu (Mt 2,18).

Izbor čitanja u današnjem Lekcionaru sjajan je primjer kako i sama liturgija Crkve daje specifično značenje određenom tekstu. Naime, čisto egzegetsko tumačenje ne poklapa se nužno s načinom na koji sama liturgija razumijeva određeni tekst. Evo dvaju primjera. Na prvu korizmenu nedjelju u godini »A« u prvomu se čitanju uzima odlomak iz Knjige postanka koji govori o grijehu prvih ljudi (Post 2,7-9), a u evanđelju te iste nedjelje donosi se izvješće o kušnji Isusovoj u pustinji (Mt 4,1-11). Bez obzira na strogo egzegetsko tumačenje, liturgija prve korizmene nedjelje poručuje vjernicima: prvi su ljudi na svoju i našu propast prekinuli odnos s Bogom time što su htjeli vršiti svoju, a ne Božju volju. Naprotiv, Isus, koji je novi Adam, ponovno nas spašava i uspostavlja našu vezu s Bogom po tomu što je vršio volju Božju, a ne svoju vlastitu (»Gospodinu Bogu svom se klanjaj i njemu jedinom služi!«)⁴⁵ Drugi, gotovo dirljivi primjer nalazimo u čitanjima ponedjeljaka petoga korizmenog tjedna. U prvom se čitanju naviješta odlomak iz Knjige proroka Danijela koji opisuje kako je pravedna Suzana bila krivo optužena za preljub, pa zatim čudesno spašena po Danijelu, nadahnutom Božjim Duhom (Dn 13,1-9.15-18a.19-30.33-62). U evanđelju toga istoga dana donosi se zgoda o ženi preljubnici dovedenoj pred Isusa. Isus na koncu veli: »Tko je od vas bez grijeha, neka prvi baci kamen!« (Iv 8,1-11) Liturgija ovdje pruža jasan nauk: U Staromu zavjetu Bog spašava pravednu ženu od nepravedne osude, a Isus opravdava grješnu ženu. Oprašta joj grijehe i potiče da više ne griješi – jer Isus nije došao radi pravednika, nego radi grješnika (usp. Mt 9,12).

Ako govorimo o temeljnom načelu da homilija treba tumačiti biblijski tekst ili tekst iz Misala, kako onda gledati na tematske propovijedi? Benedikt XVI. to ovako rješava: *Osobito molim službenike da u svojim homilijama naviještenu Božju riječ nastoje dovesti u uski odnos sa sakramentalnim slavljem i sa životom zajednice. (...) Uputno je da, polazeći od trogodišnjeg ciklusa čitanja, vjernicima mudro ponudimo tematske homilije koje, tijekom liturgijske godine, obrađujući velike teme kršćanske vjere na temelju četiri »pilastra«: vjerovanja, slavlja kršćanskog otajstva, života u Kristu i kršćanske molitve.*⁴⁶

⁴⁵ Valja napomenuti sljedeće. Kod sastavljanja Reda čitanja prvo se izabrao evanđeoski odlomak, pa se onda tražila paralela ili najava u Starom zavjetu. Za vrijeme »kroz godinu« bilo je nemoguće naći paralelizme i u poslanicama pa su one uvrštene u Lekcionar po načelu »lectio semicontinua«, bez obzira na tematiku evanđelja. Drugo je čitanje u skladu s evanđeljem u jakim vremenima te na svetkovine. Usp. A. NOCENT, *Storia della celebrazione dell'eucaristia*, u: S. MARSILLI (prir.), *Anamnesis 3, L'eucaristia, teologia e storia della celebrazione*, Marietti, 1983., str. 189.-270., ovdje: 211.; A. BUGNINI, *La riforma liturgica (1948-1975)*, edizioni liturgiche, Roma, 1983., str. 412.-417.

⁴⁶ BENEDIKT XVI., *Sacramentum caritatis – Sakrament ljubavi*. Posinodalna apostolska pobudnica, KS, Zagreb, 2007., Dokumenti 146, br. 46.

Jasno je, dakle, da homilija razlaže prvenstveno Božju riječ.⁴⁷ Međutim, u toj istoj riječi, očito, sadržan je sav kršćanski nauk. Prema tomu, i tematske homilije trebaju polaziti od »trogodišnjega ciklusa čitanja«. Evo primjera. Od 17. do 21. nedjelje godine »A«, kad se u nastavcima čita Iv 6, svećenik može razlagati kršćanski nauk o euharistiji, ali uvijek polazeći od svetoga teksta.⁴⁸

Zaključak

Govor o liturgijsko-teološkom utemeljenju homilije, zaključujem u nekoliko točaka.

Prvo. Kao što je bogoslužje riječi, odnosno navještaj Božje riječi integralni, konstitutivni, nenadomjestivi i bitni dio kršćanskoga bogoslužja, tako je i homilija bitni dio bogoslužja riječi. Kao što Božja i Kristova riječ ostvaruje ono što izriče, jednako se tako u bogoslužju ostvaruje ono što u tom istom bogoslužju riječ naviješta.

Nadalje, kao što Bog progovara kada se u Crkvi čita Sveto pismo, tako onaj koji drži homiliju u Božje ime razlaže Božju riječ i aktualizira je u određenoj zajednici.

Drugo. Dvije temeljne, bitne i osnovne zadaće svakog zaređenoga službenika jesu: naviještati evanđelje i slaviti otajstva. O tomu govori i sadašnja i drevna liturgija ređenja kao i svi relevantni crkveni dokumenti. Prema tomu, teška je obveza naviještati i tumačiti Božju riječ, baš kao i slaviti otajstva.

Treće. Ako, starom terminologijom rečeno, svećenik svoje predsjedanje euharistijom može shvatiti »ex opere operato«, teško da će to isto moći samo tako primijeniti i na vlastitu homiliju. Istina jest da je, prema Knjizi Brojeva (22,21-34), Bog progovorio Bileamu preko njegove magarice, kao što je istina da se Isusovo evanđelje širilo i preko apostola koji baš i nisu bili pismoznanci. Međutim, svećenikova je teška obveza da se za homiliju pripravlja i to studijem, molitvom i ozbiljnim pristupom.

Četvrto. Zbog svega toga homiliji treba pristupati s osobitim poštovanjem. Kao što kirurg u svom poslu strogo poštuje »pravila struke«, jednako bi i za prezbitera bilo važno da poštuje narav i ulogu naviještanja i tumačenja Božje riječi u bogoslužju. To se odnosi i na razumijevanje prave naravi homilije, na njezinu pripravu kao i na samo njezino izvođenje.

⁴⁷ Usp. M. AUGÉ, Omelie a tema? u: *Rivista liturgica* 95(2008.)6, str. 1060.-1067.

⁴⁸ Ipak bih spomenuo i propovijedanje o socijalnom nauku Crkve i sličnim društvenim temama. Ukoliko se takva homilija temelji na svetom tekstu (o tomu Amos puno govori!), onda je to svakako u redu. Međutim, rekao bih, važno je da imamo pred očima one kojima govorimo. Uzmimo primjerice veliko zlo u našoj domovini: rad trgovina nedjeljom. Redovito nema smisla govoriti protiv onih koji su te zakone donijeli i dopustili (jer u nekoj običnoj, manjoj sredini, nema ni saborskih zastupnika, ni »tajkuna«, ni inih političkih moćnika). Bilo bi, dakle, puno uputnije da svećenik kaže vjernicima kako nije u redu da oni, vjernici, oni koji dolaze na misu, nedjeljom idu u trgovine i tako onemogućuju prodavačima da slave nedjelju. Nema nikakve svrhe govoriti preko glava!

Peto. Ako se zaređeni službenik u svojoj homiliji ne obazire na naviještenu riječ, nego drži neku programatsku propovijed, on se time teško ogrješuje o svoje poslanje. Jedva je shvatljivo da koji put gledamo i slušamo kako se neke homilije čitaju kao predavanja, kako se uopće ne temelje na Božjoj riječi. U takvim slučajevima uopće ne možemo govoriti o homiliji. Uz dužno poštovanje prema svakomu, to izgleda jednako neprilično kao što bi bilo neprilično da netko umjesto evanđelja čita životopis nekog sveca ili da umjesto vina za misu uzima samo vodu...

Ako prezbiter (i svaki drugi zaređeni službenik) to naviještanje i tumačenje Božje riječi shvati kao bitni dio svoga poslanja te ako homiliji pristupi s poštovanjem, predanošću i ljubavlju, to će onda biti plodonosno i za njega osobno i za Božji puk.

LITURGICAL-THEOLOGICAL FOUNDATION OF THE HOMILY

Zvonko Pažin*

Summary

In this article the author reveals the liturgical-theological foundation of homily. In the first section biblical texts, Church traditions and recent Church documents are used by the author to show that the Word and act (liturgical sign) are equally presenting the act of liturgy. The second part clarifies the special place of the liturgy of the Word within the liturgy itself: the Word proclaims the act which is realized in the mystery of Christian liturgy: without the Word the sign of mystery could be understood as an act of magic. The third section provides a systematic clarification of the position the homily occupies within the liturgy of the Word and the liturgy itself. The Holy Scripture, Church tradition, and in particular the documents which disappeared after the Second Vatican Council, call attention to the fact that the homily is a constitutive part of the liturgy of the Word and of the liturgy as such. It should primarily be based on the proclaimed Word of God, even in the case when the truths of the faith are to be interpreted systematically. The conclusion of the article contains some concrete suggestions on how to prepare and present a homily.

Key words: *liturgy, liturgy of the Word, homily, sermon, preacher, Lectionary, Missal.*

---

* Izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Croatia, zvonko.pazin@os.t-com.hr